

Ib Bondebjerg:

Virkelighedens fortællinger: Den danske tv-dokumentarismes historie.

Frederiksberg: Samfundslitteratur 2008

Ib Bondebjerg gør med bogen *Virkelighedens fortællinger: Den danske tv-dokumentarismes historie* som den første status over dansk tv-dokumentarismes udvikling gennem dens godt 50 år og gør samtidig status over sin egen forskning på området inden for de seneste 13 år. Bogen er i sig selv et dokumentarisk værk, der sagligt og nøgternt gengiver den danske tv-dokumentars virkelighed, men tilrettelagt med forfatterens egen dagsorden og budskaber som præmis. På linje med Bondebjergs karakteristik af den gode tv-dokumentar har bogen en kritisk kant, hvilket gør, at den ikke blot fungerer som den tv-historie, genrehistorie og kultur- og socialhistorie, som den beskriver sig selv som på bagsiden. Den fremstår også som et debatindlæg – både i diskussionen om politiske og institutionelle prioriteringer omkring produktionen af dansk tv-dokumentar samt i diskussionen om dokumentarismens brug af æstetiske virkemidler.

Bogens 565 sider er struktureret i fire hoveddele inddelt i underafsnit og omsluttet af en indledning og en perspektivering. Første del er bogens teoretiske del, der med en omskrivning af Griersons klassiske *statement* om dokumentaren som “a creative treatment of actuality” samler sig om en karakteristik af dokumentarismens væsen som *autentisk kreativitet*. Som en tiltrængt fornyelse af faktions-diskussionen fra 90'erne tager Bondebjerg afsæt i fænomenologien og eksperientalismen (Lakoff og Johnson) og sammentænker med begrebet *autentisk kreativitet* dikotomien mellem rationelle og affektive, objektive og subjektive repræsentationsformer, der altid har været en indbygget problematik i audiovisuel dokumentarisme. Bondebjerg erstatter sandhedsbegrebet med begreberne virkelighedseffekt og autenticitet og ser forholdet mellem det autentiske og det kreative, mellem journalistik og kunst som et åbent og konstruktivt forhold, der manifesterer sig i kontrasten mellem dokumentar og tv-seer.

Efter også at have behandlet tv-dokumentarismens mediehistoriske rødder i radio og trykte medier samt dokumentarismens sociologi med afsæt i klassiske (medie-) sociologiske teorier (Giddens, Thompson og Meyrowitz) munder den teoretiske del ud i præsentationen af “en ny genre-teori for dokumentarismen” med klare skematiske oversigter over tv-dokumentarens hoved- og undergenrer. Der er her tale om yderst anvendelige redskaber, der med sikkerhed vil blive flittigt brugt fremover. Det er selvfølgelig oplagt at indvende, at der næppe er tale om en decideret “ny” teori (hvilket man har taget højde for på bogens bagside, hvor den præsenteres som “delvis ny”), eftersom der i høj grad er tale om kategoriseringer, der bygger videre på tidligere teorier fra klassiske genreteoretikere som Corner, Renov, Nichols og Plantinga. Man får dog hos Bondebjerg en mere nuanceret og opdateret inddeling af tv-dokumentarens mange undergenrer, strategier og effekter, end der før er set.

Efter første del følger tre historiske dele, der hver især fylder det samme som hele teoridelen. De tre historiske dele er inddelt efter skelsættende årstal for dansk tv-dokumentarisme, og hver del indledes med en historisk gennemgang af samfundsudviklingen i Danmark. Det er vigtige afsnit,

der etablerer en god ramme for forståelsen af temaerne i tidens tv-dokumentarer, samtidig med at man som læser får øjnene op for, hvordan udsendelserne også får en rolle som historieskrivere i danskernes kollektive hukommelse og selvopfattelse.

Bogens første historiske del omhandler pionertiden 1951-1964, hvor den danske tv-dokumentarisme er i sin søgende periode, men hvor Christian Kryger, Sigurd Lefèvre, Gerda Pullen, Lis Møller og Mogens Vemmer skaber "epokegørende dokumentarisk tv". Herefter følger skildringen af den klassiske public service-periode 1964-1988, der under DR's monopol giver gode vækstbetingelser for både den kritiske, dybdeborende tv-dokumentar af klassiske dokumentarister som Poul Martinsen og Jørgen Flindt Pedersen samt Poul Nesgaard og co's mere eksperimenterende former i B&U-afdelingen. Bogens sidste historiske del strækker sig fra monopolbruddet og frem til 2007. Perioden 1988-1996 præges af institutionelle omvæltninger, men beskrives også som den stærkeste periode i dansk tv-dokumentars historie, hvor DR's dokumentargruppe suppleres af *Fak2'eren* og *Reportageholdet* på TV 2. Men den øgede konkurrence omkring årtusindskiftet ikke mindst fra det globaliserede medieudbud samt en langt mere kommercielt orienteret ledelse på især TV 2 fører den klassiske, kritiske dokumentar ind i en krise og tv-dokumentarismen ind i en periode præget af *reality-tv*. Her træder den uudtalte præmis, der ligger til grund for forfatterens skelnen mellem de "gode" og de "dårlige" tv-dokumentargenrer, tydeligt frem. På den ene side har vi magtkritiske dokumentarer som Christoffer Guldbrandsens *Den hemmelige krig*, der tager sin samfundsmæssige forpligtigelse på sig, og på den anden side personcentreret sensationsjournalistik som i *Operation X*, der tabloidiserer dansk tv-dokumentarisme i jagten på seere frem for kvalitet.

Det ligner umiddelbart en forfaldshistorie for den kritiske dokumentar, men bogen slutter med et optimistisk syn på fremtiden med fremhævelsen af nye eksperimenterende dokumentarister som Eva Mulvad og Max Kestner samt tv-kanalen DR2, der har vist sig som stedet, hvor nytænkningen og den magtkritiske dokumentar stadig udfolder sig. Ligeledes ser Bondebjerg et stort potentiale i internettet og de nye digitale muligheder.

Bogens omfattende datamængde, der blandt andet trækker på interviews med 29 danske dokumentarister og henviser til mere end 700 udsendelser, vidner om et imponerende forskningsarbejde med blik for både de store samfundsmæssige linjer og de æstetiske detaljer i udsendelserne. Grundigheden giver bogen en troværdig autoritet, men detaljerigdommen og den overvældende mængde navne og titler er samtidig med til at svække overblikket. Bondebjerg har tilsyneladende prioriteret det dokumenterende aspekt i at få det hele med frem for en mere fordøjet, filtreret og pointefremhævende form. Det gælder dog ikke bogens teoridel, der også er den, der trækker mest på Bondebjergs tidligere udgivelser. Derfor fungerer bogens sidste tre dele måske bedst som opslagsværk, hvorfor bogens afsluttende register også er uundværligt. For den akademiske læser (der ikke er bogens eneste målgruppe) kunne en mere udbygget eller en mere jævn kobling mellem den teoretiske del og de historiske dele skabe større sammenhængskraft i bogen. De historiske analyser er struktureret efter tre spor: et *institutionelt*, et *social- og kulturhistorisk* samt et *genremæssigt* spor, men kun få af disse afsnit rummer egentlige teoriinddragende analyser.

På trods af længden er bogen ikke svær at læse fra ende til anden, da den er sprogligt godt formidlet. Det skyldes også en anden af bogens formidlingsmæssige styrker, nemlig de analytiske

ophold som Bondebjerg foretager gennem hele bogen, og som er med til at give dybde til de historiske afsnit. Man fortaber sig let i forfatterens analytiske betragtninger, der med overskud demonstrerer et nuanceret blik for det visuelle, men som også har øre for lydsiden. Forfatteren dvæler tydeligvis ved sine egne favoritter og lader på den måde nogle dokumentarister træde frem som mere vægtige end andre (det gælder f.eks. Poul Martinsen, Jørgen Flindt Pedersen, Lars Engels, Lars Høj og Christoffer Gulbrandsen for blot at nævne nogle). Denne udvælgelse virker i og for sig overbevisende, men ligesom med værklister over 54 "Væsentlige dokumentarprogrammer 1951-2007", der findes bag i bogen, savner man i en forskningsoptik refleksioner over udvælgelseskriterierne. For hvordan og hvorfor er disse værker væsentlige? Er det ud fra en æstetisk eller en samfundsmæssig målestok – eller ud fra forfatterens implicitte præmis om og vurdering af deres samfundsrelevans og kritiske potentiale?

I en note nævner Bondebjerg en interessant pointe, nemlig at de mange interviews, han har foretaget med danske dokumentarister, peger på en manglende forbindelse mellem tv- og filmmiljøet på dokumentarområdet. Denne pointe tilfører et institutionelt perspektiv til diskussionen om tv-dokumentarismens skisma mellem journalistik og kunst og til ideen om *autentisk kreativitet*. Her findes måske en del af forklaringen på, hvorfor Bondebjergs teoretiske og indlysende sammenlægning af disse felter har så svært ved at trænge igennem i praksis (både hos afsendere og modtagere), hvorfor dokumentarer sendt på dansk public service-tv nok også fremover vil blive mødt med beskyldninger om forførisk form og uredelig journalistik (som *Den hemmelige krig* blev det i 2006) samt udsat for censur (som det var tilfældet, da TV 2 fraklippede scener i Cathrine Marken Asmussens *Mig og Naser*, 2007).

Det er et helt karakteristisk træk ved *Virkelighedens fortællinger*, at den har det hele med, hvilket understreger Bondebjergs suverænitæt på området. Det er stort set umuligt at pege på et relevant område for bogen, der ikke allerede er indarbejdet. Bondebjerg har tænkt alle krogene med i sin karakteristik og analyse og giver et mættet og højopløst billede af den danske tv-dokumentars udvikling og aktuelle status. Bogen er i mere en én forstand vægtig, og desværre kan tyngden af de mange kraftige sider ikke bæres af bogens tynde papiromslag (hvilket mit eget eksemplar er et tydeligt eksempel på). Det er ærgerligt, da det er en bog, der skal konsulteres og anvendes i en lang årrække fremover.

Iben Have, lektor, ph.d.

Institut for Informations- og Medievidenskab, Aarhus Universitet